

ŠERIJATSKA SUDAČKA ŠKOLA U SARAJEVU

**Razvoj viših teoloških studija u
periodu austrougarske okupacije**

Hatidža KAHRIMAN

Sažetak

Bosna i Hercegovina je austrougarskom okupacijom doživjela nagle promjene društvenih odnosa. A te promjene su se naročito odrazile na bosanskohercegovačko školstvo. Uvedene su državne, narodne osnovne škole, a religija u školi je prestala biti dominantna. Austro-Ugarska je u Bosni i Hercegovini zatekla šerijatske sudove, sa manjkom šerijatskih kadija. Šerijatske sudove, koje je Austro-Ugarska zatekla u Bosni i Hercegovini, zadržala je, ali kompetencija tih sudova je bila nešto manja nego što su je bila za vrijeme turske uprave u Bosni i Hercegovini. U tom periodu otovrila se potreba za zavodom koji bi obrazovao podmladak za ovo zvanje. Nova uprava je željela da izbjegne da se muslimani obrazuju u Carigradu te je 1881. potpisano je carsko rješenje, kojim je odobren „Štatut za ustrojenje šerijatske sudačke škole (mektebi nüvvab) u Sarajevu“. Ali, do otvaranja škole po ovom „Štatutu“ nije došlo, pa je otvaranje ove škole odgođeno. 1887. potpisano je drugo carsko rješenje, kojim se odobrava novi „Štatut o ustrojstvu škole za šerijatske suce u Sarajevu“. Ovaj „Štatut“ proglašen je naredbom Zemaljske vlade od 14. maja 1887. „Štatut“ ima 16 paragrafa ili odredbi. Šerijatska sudačka škola je imala 5 razreda (godišta). Prvi nastavni plan je sadržavao 14 predmeta, a vremenom su dodavani novi predmeti. Konačni plan Šerijatske sudačke škole iz 1930. godine sadržavao je ukupno 25 predmeta. Škola je imala i svoje disciplinarne propise i kućni red. Šerijatsku sudačku školu je za pedeset godina rada (1887-1937) završilo 370 svršenika (apsolvenata), od toga 223 šerijatskih sudija i 23 sudija, a ostatak je radio na raznim važnim pozicijama u društvu. 1937. likvidirana je Šerijatska sudačka škola u Sarajevu i pretvorena u Višu šerijatsko-teološku školu (VIŠT) u Sarajevu.

I UVOD

O pravu i pravnim propisima se, od nastanka školstva u islamu, učilo u džamijama i mektebima. Pored pravnih propisa kojima su polaznici podučavani kroz redovnu nastavu održavanu u džamijama i metebima, zainteresirani su stjecali i temeljnu pismenost (poduka čitanju i pisanju), te dobivali nešto produbljenije informacije iz temeljnih teoloških disciplina, poput poduke osnovama Kur'ana, te tumačenju Kur'ana (tefsir), poslaničkoj tradiciji (Sunnet). Naravno, poslanička tradicija je Sunnet, a hadis je samo jedan njen dio. Nakon susreta sa ostacima drugih kultura i civilizacija, kao što su helenizam i indoiranska tradicija prihvaćene su i neke racionalne znanosti (matematika, filozofija, medicina i dr).

Sistem školstva i obrazovanja u osmanskome carstvu je bio koncipiran u skladu sa potrebama vremena i konkretnih društvenohistorijskih okolnosti. Uporedo sa širenjem islama i uspostavljanjem osmanske vlasti na Balkanu, podižu se i ustanove islamskog školskog obrazovanja. Uz džamije i mesdžide se grade mektebi i muallimhane, kao ustanove osnovnog školskog obrazovanja. Početkom XVI stoljeća u tadašnjem Bosanskom sandžaku se podižu i prve ustanove srednjeg i višeg obrazovanja, medrese i dersbane. Svi kulturno-prosvjetni objekti, pa tako i medrese, podizane su na inicijativu pojedinaca kao vakufski objekti, što je bio običaj u cijelom Carstvu. Prvi osnivači medresa u Bosni i Hercegovini su bili sandžak-bezi, valije, njihove vojvode i drugi visoki državni funkcioneri. Nosioci izvršne vlasti su, pored organizacije i vršenja vlasti, zajedno sa predstavnicima uleme, imali zadatak da organiziraju i školstvo. Školstvo je smatrano značajnim segmentom društvene organizacije. Nosioci vlasti su posebno podsticani u tome od samih sultana, koji su im u baštinu poklanjali velika imanja, koja su uvakufjavali, time osiguravajući sredstva za održavanje objekata koje su podizali. U toku XVI stoljeća podignut je veliki broj medresa u Bosni i Hercegovini. Najveća i najpoznatija od njih je Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu.

Turci su donijeli sa sobom turski jezik i arapsko pismo, dok je domaće stanovništvo koristilo i domaće, ćirilsko pismo. Islamizirano stanovništvo je zadržalo ćirilsko pismo u svojim porodicama i prenosili su ga s koljena na kolje-

no do najnovijeg doba.¹ Turci su, kao osvajači, zaveli i svoju zvaničnu administraciju, na turskom jeziku, arapskim pismom. Otvaranjem mekteba u kojima je učeno i arapsko pismo, ono je postepeno prodiralo i u domaće muslimansko stanovništvo. U XV stoljeću je arapsko pismo reformirano i prilagođeno narodnom govoru, kao arebica (*aljamiado*).

Muslimanske škole u Bosni i Hercegovini su, od samih početaka, tj. od XV pa do druge polovine XIX stoljeća, bile vjerskog karaktera. Vjersko obrazovanje se sticalo u mektebima i medresama, jedinim školama u tom periodu. Škola svjetovnog karaktera nije bilo. U medresama su izučavane vjerske i šerijatsko-pravne znanosti. Svršenici medresa postajali su tokom vremena muslimanka vjerska inteligencija koja je zadovoljavala potrebe svoga vremena u skladu sa feudalnim sistemom. Obrazovni prioriteti na kojima je insistirao feudalni sistem su bili: strogo razlučivanje odnosa učitelj-učenik i davanje prednosti učitelju-tumaču nad tekstom, iz čega je proizlazila poslušnost autoritetima. Učenici su slušali predavanja sjedeći na podu. Nastava je održavana na turskom jeziku. Važnu ulogu u obrazovanju odigrale su biblioteke, od kojih je najpoznatija Gazi Husrev-begova biblioteka. A u gotovo svim varošima u Bosni i Hercegovini, za vrijeme turske vladavine, postojale su muslimanske čitaonice (kiraethane).

Školstvo Bosne i Hercegovine su u XIX stoljeću predstavljali mektebi i medrese, koje su bile vjerskog obilježja i nisu davale opće obrazovanje. Tek u drugoj polovini XIX stoljeća, na izmaku turske vladavine desile su se neke promjene u školstvu. Pod utjecajem reformne akcije, koja je počela od sultana Selima III, osnivane su ruždije, prve državne svjetovne škole, kao i neke specijalne škole u Sarajevu. Specijalne škole su bile: Činovnička škola („Sabah mektebi“), Učiteljska škola („Dar-ul-muallimin“), Popravilište („Islahana“), ili Sirotište („Dar-uš-šefeka“ / „Dom milosti“) i Pripravna vojna škola („Mektebi idadije“). Otvaranjem ovih škola je namjeravano da se stvori kadar činovnika i oficira koji bi vjerno služili interesima vladine politike. Popravilište ili Sirotište je trebalo da ublaži položaj sirotinje bez obzira na vjeroispovjest. U popravilištu su djeca uniformisana, te živjela u internatu. A tamo su učila vjeronauku, čitanje, pisanje, račun, zanate

¹ Vidi više: „Bosanska ćirilična pisma“, priredila Lejla Nakaš, *Forum Bosnae*, Sarajevo, Međunarodni forum Bosna, 2011., br. 53-54, str. 67.-70.; 93.-96.

(krojački, obučarski, kožarski, štamparsko-slagarski, tkački i predionički). Disciplina je bila stroga. A za održavanje reda i discipline se u internatu brinulo nekoliko policajaca. Nastavni jezici su bili turski i bugarski.

II MUSLIMANSKO ŠKOLSTVO U BIH U PERIODU AUSTRO-UGARSKE OKUPACIJE

Bosna i Hercegovina je austrougarskom okupacijom doživjela nagle promjene društvenih odnosa. Patrijarhalni način života i orijentalna civilizacija su doživjeli preobražaj prema zahtjevima jedne zapadnoevropske zemlje. A te promjene su se naročito odrazile na bosanskohercegovačko školstvo. Uvedene su državne, narodne osnovne škole, a religija u školi je prestala biti dominantna. Austro-Ugarska je imala intencije da u okupiranoj Bosni i Hercegovini obrazuje jedinstvenu državnu osnovnu školu. U takvoj školi bi se mladež vaspitavala da bude odana dinastiji Habzburga.

Okupacijom Bosne i Hercegovine, u sistemu rada muslimanskih vjerskih škola nije se ništa bitno mijenjalo. Sibjan-mektebi kao početne i najbrojnije škole ostali su u svemu nepromijenjeni do kraja austrougarske uprave.² Austro-Ugarska je bila zainteresovana za proširivanje i unapređivanje proizvodnje u Bosni i Hercegovini. Austro-Ugarska je, u Sarajevu i Livnu, 1886. otvorila radionice za umjetne zanate, koje su imale karakter škole. A radionica u Sarajevu je 1892. godine pretvorena u pravu školu, sa internatskim uređenjem. Školu su pohađali samo muslimani, od 12 do 18 godina.³

Tamo gdje je već bila razvijena neka vrsta domaće radinosti, Zemaljska vlada je otvarala takav profil nove škole. To je bila intencija Austro-Ugarske kroz osnivanje prethodno spomenutih škola. Bilo je sasvim prirodno za očekivati formiranje škole za kadije. Austro-Ugarska je u Bosni i Hercegovini zatekla šerijatske sudove, sa manjkom šerijatskih kadija. Osjetila se potreba za zavodom koji bi obrazovao podmladak za ovo zvanje.⁴ Otvaranje takvog zavoda je odgovalalo interesima nove uprave, koje je željela da izbjegne da se muslimani obrazuju u Carigradu. Obrazovanjem ovdje je spriječen utjecaj istočnih učenjaka i političara na bosanske muslimane.

² Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, 204.

³ Vidi više : Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, 255.

⁴ Ibid. , 258.

III ŠERIJATSKA SUDAČKA ŠKOLA U SARAJEVU

Šerijatske sudove, koje je Austro-Ugarska zatekla u Bosni i Hercegovini, zadržala je. Ali kompetencija tih sudova je bila nešto manja nego što je bila za vrijeme turske uprave u Bosni i Hercegovini. Na čelu tih sudova bili su kadije, uglavnom stranci, pa ih je većina otišla u Tursku, zajedno sa drugim turskim činovnicima. Pokazao se manjak sposobnih kandidata za obavljanje funkcija šerijatskih sudova.

Već 30. novembra 1881. potpisano je carsko rješenje, kojim je odobren „Štatut za ustrojenje šerijatske sudačke škole (mektebi nüvvab) u Sarajevu“.⁵ Njime se predviđa osnivanje zavoda za obrazovanje činovnika koji će se postavljati kod šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini, kao šerijatske sudije. Ali, do otvaranja škole po ovom „Štatutu“ nije došlo, pa je otvaranje ove škole odgođeno. Trajanje školovanja po ovom prvom „Štatutu“ bilo je predviđeno na 3 godine, a po završetku škole se trebao polagati „opći ispit“.⁶

Sedamnestog aprila 1887. potpisano je drugo carsko rješenje, kojim se odobrava novi „Štatut o ustrojstvu škole za šerijatske suce u Sarajevu“. Ovaj „Štatut“ proglašen je naredbom Zemaljske vlade od 14. maja 1887.⁷

Na osnovu ovog , drugog „Štatuta“, škola je svečano otvorena 19. 12. 1887.⁸ Izgradnja zgrade škole je početa 1887. , a dovršena 1888. godine. Građena je u maurskom stilu po uzorcima iz poznate Alhambre. Zgrada se sastojala iz dva dijela, od kojih jedan služi za internat.⁹

„Štatut“ ima 16 paragrafa ili odredbi. Škola je obrazovala sposobne kandidate za šerijatske suce (kadije) u Bosni i Hercegovini. Zemaljska vlada je kontrolisala i nadzirala rad škole, te je izdržavala školu iz zemaljskih sredstava. Reisululema je neposredno nadgledao opće djelovanje zavoda (škole). Redovni učenici su bili dužni stanovati u zavodu, te poštovati propise kućnog reda. Učenici su u zavodu dobivali stan i hra-

⁵ Hajrudin Ćurić, op.cit., 258.-267.

⁶ Fehim Spaho, „Šerijatska sudačka škola“, u knjizi: *Reis Fehim ef. Spaho*, priredio Mustafa Spahić, Sarajevo, Dobra knjiga, 2011. , 371.

⁷ Sino nome: Spomenica šerijatske sudačke škole u Sarajevu (izdana povodom pedesetogodišnjice ovog zavoda (1887-1973), 23.-27.

⁸ Fehim Spaho, op. cit., 371.

⁹ Fehim Spaho, „Šerijatska sudačka škola“, u knjizi: *Reis Fehim ef. Spaho*, priredio Mustafa Spahić, Sarajevo, Dobra knjiga, 2011. , 375.

nu. Dio učenika su dobivali potpunu opskrbu besplatno, a dio njih su išli u školu uz plaćanje. Nastavne knjige učenici su dobivali besplatno. Uslov da neko upiše ovu školu bio je: da dokaže da je islamske vjere, da je potpuno zdrav i da ima najmanje 20 a najviše 30 godina, te da je završio četiri razreda ruždije ili niže gimnazije i da osim toga ima najmanje dvogodišnji tečaj medrese. A pored toga, svaki kandidat je morao da položi prijemni ispit pred nastavničkim zborom škole. Iznimno je dozvoljeno prisustvovanje nastavi vandrednih slušalaca.¹⁰

Škola je imala 5 razreda (godišta).¹¹ Kao nastavni predmeti su propisani: arapska gramatika, logika, tumačenje Kur'ana, dogmatika, šerijatsko pravo, povijest i nauka o predaji, pravnička stilistika, dioba nasljedstva, šerijatski parnički postupak, zakoni o posjedu zemljišta, osnovi evropskog pravoslavlja sa osobitim obzirom na ustrojstvo sudova i uprave u Bosni i Hercegovini, srpsko-hrvatski jezik, matematske pomoćne nauke, zemljopis i povijest.¹² Kroz nastavni plan naglasak je bio na: Šerijatskom pravu (po 4 sata u svakom godištu), te na Usuli fikhu (povijesti prava), Bosanskom jeziku te predmetu Retorika i stilistika. Po ovom broju predmeta, nije nam jasno da li taj nastavni plan više odgovara školi ili, čak, nekom „ozbiljnijem kursu“, kako je istakao rahmetli Fehim Spaho.¹³

Predavani predmeti su bili odraz prethodno napravljenog plana i programa. Tokom vremena predavani predmeti su nekoliko puta mijenjani, uvođenjem novih predmeta, te povećanjem ili smanjenjem broja časova u sedmici. Od novih predmeta kasnije su uvedeni: arapska kaligrafija, povijest islama, kulturna povijest novog doba i povijest Bosne i Hercegovine, turski jezik, prirodne znanosti, propisi o vakufu i dr. U raznim školskim godinama predavani su neobligatni predmeti: njemački, mađarski i francuski jezik. U nastavnom planu bilo je promijena i poslije završetka austrougarske vladavine do prestanka rada ove škole.

Škola je imala i svoje disciplinarne propise i kućni red. Njih je odobrila Zemaljska vlada 1909. godine. A izradio ih je profesor Edhem ef.

Mulabdić.¹⁴ Propisi su sadržavali 132 paragrafa. Obuhvatali su sva prava i dužnosti đaka škole. A propisi su bili razvrstani na 7 dijelova. U propisima se govorilo o: ponašanju učenika izvan zavoda, u školi i u internatu. Definirano je i koje su dužnosti učenika u školi i u internatu. Pojašnjeno je i koji prestupi povlače za sobom koje kazne. U propisima je precizirano sve što se odnosi na život i rad đaka u zavodu i izvan njega.

Konačni plan Šerijatske sudačke škole iz 1930. godine sadržavao je ukupno 25 predmeta:¹⁵ tumačenje „Kur'ana“, dogmatika, izvori tradicije, šerijatsko pravo, nasljedno pravo, vakuf, državno pravo, kazneno pravo, građansko pravo, šerijatski postupak, kulturna istorija islama, srpskohrvatski jezik, arapski jezik, arapska stilistika, turski jezik, psihologija, logika, istorija, geografija, matematika, fizika, prirodopis, higijena. U prvom razredu bilo je sedmično 29 časova, u drugom 31, u trećem 30, u četvrtom 30, u petom 30, ukupno 150 časova.

Za pedeset godina rada (1887-1937) Šerijatsku sudačku školu je završilo 370 svršenika (apsolventata)¹⁶. Šerijatska sudačka škola je kao rezultat svoga rada imala 223 šerijatskih sudija i 23 sudija. Ostatak svršenika je bio na drugim važnim pozicijama u društvu. Bilo je na desetine nastavnika, upravnih činovnika, privatnika i studenata. Školu je završilo i nekoliko članova ulema medžlisa, muftija, advokata, vojnih imama, vakufskih činovnika, željezničkih činovnika, općinskih činovnika, imama, bankovnih činovnika. U političkim krugovima je od svršenika ove škole bilo i 2 ministra, 2 narodna poslanika i 1 državni savjetnik. Samo 20 od svršenika ove škole je ostalo da čeka namještenje. Po ovim podacima vidimo da su rezultati rada ove škole bili jako dobri.

Od 370 svršenika ove škole mnogi su otišli i na visoke nauke. Najviše ih je otišlo na pravo, većinom na zagrebačko sveučilište. Neki su studirali i filozofiju, neki su postali nastavnici arapskog jezika u gimnazijama, pa su kasnije polagali profesorski ispit na sveučilištu u Beču. Neki su otišli na teološke nauke u Carigradu i Kairu.¹⁷

14 Sino nome, Spomenica šerijatske sudačke škole u Sarajevu (izdana povodom pedesetogodišnjice ovog zavoda (1887-1973), 36.-63.

15 Hajrudin Ćurić, op. cit., 262.

16 Sino nome, op.cit., 91.

17 Fehim Spaho, „Šerijatska sudačka škola“, u knjizi: *Reis Fehim ef. Spaho*, priredio Mustafa Spahić, Sarajevo, Dobra knjiga, 2011., 374.

10 Hajrudin Ćurić, op.cit., 258.-259.

11 Fehim Spaho, op. cit., 372.

12 Ibid., 259.

13 Vidi više: Fehim Spaho, „Šerijatska sudačka škola“, u knjizi: *Reis Fehim ef. Spaho*, priredio Mustafa Spahić, Sarajevo, Dobra knjiga, 2011.

Među nastavnicima ove škole je bilo istaknutih stručnjaka iz raznih oblasti, a među njima i: Hadži Hasan ef. Spaho, Nadžib ef. Smailbegović, Sejfulah ef. Prohić, Hadži Mehmed Džemaludin ef. Čaušević, Edhem Mulabdić, Osman Nuri Hadžić, itd.

Od istaknutih osoba u nastavnom osoblju ove škole, navest ćemo i Hafiza Sulejmana ef. Šarca¹⁸. On je 25. 11. 1887. došao za profesora, a 11. 11. 1893. za direktora novoosnovane Šerijatske sudačke škole u Sarajevu. Tu je djelovao tako da je doživio procvat tada najviši islamski zavod kod nas. Pod njegovim vodstvom taj zavod je okarakterisan najuređenijim zavodom u Bosni. Hafiz Sulejman ef. Šarac je 30. 6. 1910. promovisan u prvog reisul-ulemu Bosne i Hercegovine.

Dugo vremena je pokušavano da se Šerijatska sudačka škola reorganizuje i podigne na rang fakulteta. Tome je prethodilo i osnivanje jedne srednje škole posebnog tipa u kojoj bi se đaci islamske vjeroispovjesti obrazovali u svjetovnim i vjerskim naukama i osposobili za studij teologije i drugih nauka. Narodno vijeće SHS ZA Bosnu i Hercegovinu je 25. novembra 1918. osnovalo Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu, koja je počela rad školske 1918/19. godine. Njeni prvi maturanti su završili školu školske godine 1925/26. Tek 1937. likvidirana je Šerijatska sudačka škola u Sarajevu i pretvorena u Višu šerijatsko-teološku školu (VIŠT) u Sarajevu u rangu fakulteta.

ZAKLJUČAK

Školstvo Bosne i Hercegovine su u XIX stoljeću predstavljali mektebi i medrese, koje su bile vjerskog obilježja i nisu davale opće obrazovanje. Svršenici medresa postajali su tokom vremena muslimanka vjerska inteligencija. Obrazovni prioriteti, na kojima je insistirao tadašnji, feudalni sistem, su bili: strogo razlučivanje odnosa učitelj-učenik i davanje prednosti učitelju-tumaču nad tekstom, iz čega je proizlazila poslušnost autoritetima. U medresama su izučavane vjerske i šerijatsko-pravne znanosti. Tek u drugoj polovini XIX stoljeća, na izmaku turske vladavine desile su se neke promjene u školstvu. Pod utjecajem reformne akcije, koja je počela od sultana Selima III, osnivane su ruždije, prve državne svjetovne škole, kao i neke spe-

cialne škole u Sarajevu. Specijalne škole su bile: Činovnička škola („Sabah mektebi“), Učiteljska škola („Dar-ul-muallimin“), Popravilište („Islahana“), ili Sirotište („Dar-uš-šefeka“ / „Dom milosti“) i Pripravna vojna škola („Mektebi idadije“). Otvaranjem ovih škola je namjeravano da se stvori kadar činovnika i oficira koji bi vjerno služili interesima vladine politike. Nastavni jezici su bili turski i bugarski.

Bosna i Hercegovina je austrougarskom okupacijom doživjela nagle promjene društvenih odnosa. A te promjene su se naročito odrazile na bosanskohercegovačko školstvo. Uvedene su državne, narodne osnovne škole, a religija u školi je prestala biti dominantna. Tamo gdje je već bila razvijena neka vrsta domaće radinosti, Zemaljska vlada je otvarala takav profil nove škole. To je bila intencija Austro-Ugarske kroz osnivanje prethodno spomenutih škola. Bilo je sasvim prirodno za očekivati formiranje škole za kadije. Austro-Ugarska je u Bosni i Hercegovini zatekla šerijatske sudove, sa manjkom šerijatskih kadija. Šerijatske sudove, koje je Austro-Ugarska zatekla u Bosni i Hercegovini, zadržala je. Ali kompetencija tih sudova je bila nešto manja nego što su je bila za vrijeme turske uprave u Bosni i Hercegovini. Na čelu tih sudova bili su kadije, većinom stranci, pa ih je većina otišla u Tursku, zajedno sa drugim turskim činovnicima. Osjetila se potreba za zavodom koji bi obrazovao podmladak za ovo zvanje. Nova uprava je željela da izbjegne da se muslimani obrazuju u Carigradu i da spriječi utjecaj istočnih učenjaka i političara na bosanske muslimane.

Već 30. novembra 1881. potpisano je carsko rješenje, kojim je odobren „Štatut za ustrojenje šerijatske sudačke škole (mektebi nüvvab) u Sarajevu“. Ali, do otvaranja škole po ovom „Štatutu“ nije došlo, pa je otvaranje ove škole odgođeno. Sedamnestog aprila 1887. potpisano je drugo carsko rješenje, kojim se odobrava novi „Štatut o ustrojstvu škole za šerijatske suce u Sarajevu“. Ovaj „Štatut“ proglašen je naredbom Zemaljske vlade od 14. maja 1887. „Štatut“ ima 16 paragrafa ili odredbi. Šerijatska sudačka škola je imala 5 razreda (godišta). Prvi nastavni plan je sadržavao samo 14 predmeta, što je ličilo na neki malo ozbiljniji kurs. Vremenom su dodavani novi predmeti. Konačni plan Šerijatske sudačke škole iz 1930. godine sadržavao je ukupno 25 predmeta. Škola je imala i svoje disciplinarne propise i kućni red.

18 Vidi više: Hazim Šabanović., „Hfz. Sulejman ef. Šarac, prvi izabrani reis-ul-ulema“, *Osvit*, Sarajevo, 1942., br. 22-23, str. 6.; 6.

Šerijatsku sudačku školu je za pedeset godina rada (1887-1937) završilo 370 svršenika (apsolvenata), od toga 223 šerijatskih sudija i 23 sudija, a ostatak je radio na raznim važnim pozicijama u društvu. Među nastavnicima ove škole je bilo istaknutih stručnjaka iz raznih oblasti, a među njima i: Hadži Hasan ef. Spaho, Nadžib ef. Smailbegović, Sejfulah ef. Prohić, Hadži Mehmed Džemaludin ef. Čaušević, Edhem Muhabdić, Osman Nuri Hadžić, itd.

Šerijatska sudačka škola se pokušavala reorganizovati i podići na rang fakulteta duže vrijeme. Osnovana je Šerijatska gimnazija u Sarajevu, u kojoj bi se đaci islamske vjeroispovjesti obrazovali u svjetovnim i vjerskim naukama

i osposobili za studij teologije i drugih nauka. Osnivač Šerijatske gimnazije je bilo Narodno vijeće SHS ZA Bosnu i Hercegovinu, koje ju je osnovalo 25. novembra 1918. Počela je sa radom školske 1918/19. godine. Njeni prvi maturanti su završili školu školske godine 1925/26. Tek 1937. likvidirana je Šerijatska sudačka škola u Sarajevu i pretvorena u Višu šerijatsko-teološku školu (VIŠT) u Sarajevu u rangu fakulteta.

DODATAK

Prvi nastavni plan i program Šerijatske sudačke škole, prema predmetima, razredima i broju sedmičnih časova bio je sljedeći:

Predmeti	Razredi				
	I	II	III	IV	V
Arapski jezik	4	4	-	-	-
Logika	4	-	-	-	-
Retorika i stilistika	-	4	4	2	-
Dogmatika	-	3	3	-	-
Šerijatsko pravo	4	4	4	4	4
Usuli fikh (povijest prava)	-	-	4	4	4
Saki šeri, sakj (pravnička stilistika)	-	-	-	4	2
Feraiz (dioba nasljedstva)	-	-	-	-	4
Šerijatsko procesualno pravo	-	-	-	-	4
Erazi (zakoni o posjedu zemljišta)	-	-	-	-	2
Evropsko pravo	-	-	3	3	3
Bosanski jezik	4	3	2	2	-
Matematika	2	2	1	1	-
Zemljopis	2	1	-	-	-
Povijest	-	1	1	1	-
Ukupno	20	22	22	21	23

Od 370 apsolvenata Šerijatske sudačke škole bilo je: ministara 2 (0,54%), narodnih poslanika 2 (0,54%), državnih savjetnika 1 (0,27%), članova ulema medžlisa 7 (1,88%), muftija 3 (0,82%), sudija 23 (6,22%), nastavnika 19 (5,13%), šerijatskih sudija 223 (60,27%), upravnih činovnika

10 (2,70%), advokata 4 (1,08%), vojnih imama 6 (1,62%), vakufskih činovnika 4 (1,08%), željezničkih činovnika 3 (0,82%), općinskih činovnika 1 (0,27%), imama 3 (0,82%), bankovnih činovnika 1 (0,27%), privatnika 21 (5,67%), studenata 11 (2,97%), čekaju namještenje 20 (5,40%).

LITERATURA

1. „Bosanska ćirilica pisma“, priredila Lejla Nakaš, *Forum Bosnae*, Sarajevo, Međunarodni forum Bosna, 2011., br. 53-54, str. 67.-70.; 93.-96.
2. Ćurić, H., *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Veselin Masleša, 1983.
3. Kasumović, I., *Školstvo i obrazovanje u bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar, Mostar, 1999.
4. Sino nome, *Spomenica šeriatske sudačke škole u Sarajevu* (izdana povodom pedesetogodišnjice ovog zavoda (1887-1973)), Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1973.
5. Spaho, F., „Šerijatska sudačka škola“, u knjizi: *Reis Fehim ef. Spaho*, priredio Mustafa Spahić, Sarajevo, Dobra knjiga, 2011.
6. Šabanović, H., „Hfz. Sulejman ef. Šarac, prvi izabrani reis-ul-ulema“, *Osvit*, Sarajevo, 1942., br. 22-23, str. 6.; 6.

Summary

SHARIAH COURT SCHOOL IN SARAJEVO (THE DEVELOPMENT OF THEOLOGICAL STUDIES IN THE PERIOD OF AUSTRO-HUNGARIAN OCCUPATION)

Hatidza Kahriman

Bosnia and Herzegovina faced sudden social changes under the Austro Hungarian occupation. These changes have been specially reflected in the field of Bosnian education. Governmental public schools have been introduced and the religion seized to be dominant in schools. Austro Hungary has come across shariah courts in Bosnia and Herzegovina which were lacking shariah qadi. Shariah courts, that Austro Hungary came across with, were kept but their competence was lesser than during the Ottoman jurisdiction in Bosnia and Herzegovina. During that period a need for the institute that could form the offspring for this avocation was formed. The new jurisdiction wanted to interrupt the Muslims from getting the education in Constantinople and in 1881st an imperial ruling was signed, which approved "The Statute for the establishment of Shariah School (mektebs nüvvab) in Sarajevo." But, to the opening of school in this "statute" is not there, so the opening of this school was postponed. 1887th signed another imperial order, which approved the new "Statute on the organization of school for Sharia judges in Sarajevo." But the opening of school according to the 'Statute' was out of order so the opening of the school was postponed. The second imperial ruling that approved the new "Statute on the organization of school for Sharia judges in Sarajevo" was signed in 1887. This "statute" was declared by order of the Provincial Government, since 14th May 1887. "Statute" has 16 paragraphs or provisions. Shariah School had 5 grades (ages). The first curriculum contained 14 subjects, and over time they added new. The final Shariah School plan from 1930s included a total of 25 subjects. School had its own disciplinary rules and house rules. Shariah School has in fifty years of operation (1887-1937) launched 370 graduates, of which 223 shariah judges and 23 judges, and the rest worked in various important positions in society. In 1937th, Shariah School in Sarajevo closed and converted into Higher shari'a theological school (Vist) in Sarajevo.

الموجز

مدرسة القضاء الشرعي في سراييفو

(تطور الدراسات الدينية العليا إبان الاحتلال النمساوي
الهنغاري)

خديجة كاهريمان

شهدت البوسنة والهرسك إبان الاحتلال النمساوي الهنغاري تغيرات حادة في العلاقات الاجتماعية. وقد انعكست تلك التغيرات بشكل خاص على التعليم في البوسنة والهرسك. صادفت الإمبراطورية النمساوية الهنغارية في البوسنة والهرسك المحاكم الشرعية مع نقص في أعداد القضاة الشرعيين. فأبقت السلطات النمساوية على تلك المحاكم. لكنها خفضت صلاحياتها عن المستوى الذي كانت عليه أيام الحكم العثماني في البوسنة والهرسك. وظهرت في تلك الفترة الحاجة إلى تعليم كوادر شابة لممارسة هذه المهنة. وكانت السلطة ترغب في الحيلولة دون دراسة المسلمين في اسطنبول. فتم في عام 1881 التوقيع على القرار الإمبراطوري الذي أقر "النظام الأساسي لتأسيس مدرسة القضاء الشرعي (مكتب النواب) في سراييفو". لكن افتتاح تلك المدرسة بموجب هذا النظام الأساسي لم يتم. بل تم تأجيله. وفي عام 1887 تم التوقيع على قرار إمبراطوري آخر أقر "النظام الأساسي لتأسيس مدرسة القضاة الشرعيين في سراييفو". وأعلن عن هذا النظام الأساسي بقرار من الحكومة الوطنية في 14 من مايو 1887. ويتكون النظام الأساسي من 16 فقرة أو حكما. كانت الدراسة في مدرسة القضاة الشرعيين موزعة على خمس سنوات. وكان المنهاج الأول فيها يضم 14 مادة دراسية. ومع مرور الزمن. أضيفت إليه مواد جديدة. وفي عام 1930 انتهى الأمر بمنهاج مدرسة القضاة الشرعيين إلى 25 مادة. كانت هذه المدرسة تتمتع بأحكامها الانضباطية ونظامها الداخلي. وقد تخرج منها في الفترة من (1887 - 1937) 370 طالبا. منهم 223 قاضيا شرعيا و23 قاضيا. بينما شغل الباقون مواقع مهمة مختلفة في المجتمع. وفي عام 1937 تمت تصفية مدرسة القضاة الشرعيين في سراييفو. وحُوِّلت إلى المدرسة العليا للعلوم الإسلامية في سراييفو.